

Mielas skaitytojau,

leidinio „Socialiniai tyrimai trumpai“ tikslas – skleisti Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto (iki 2020 m. gruodžio 31 d. Lietuvos socialinių tyrimų centro) naujausių mokslinių tyrimų rezultatus, siekiant, kad plėstųsi tyrėjų, politikų, viešojo administravimo bei kitų sričių praktikų bendradarbiavimas, o vykdoma socialinė bei ekonominė politika vis daugiau būtų grindžiama moksliniais tyrimais įrodytu žinojimu.

Šiame numeryje pristatomi Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto mokslininkų vykdyto projekto „Jaunimo užimtumas pagyvenusių žmonių globos sektoriuje visuomenės senėjimo kontekste“ tyrimų rezultatai. Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-20-8.

Projekto vykdytojai: prof. dr. Laima Okunevičiūtė Neverauskienė, prof. dr. Laimutė Žalimienė, prof. dr. Boguslavas Gruževskis, dr. Jolita Junevičienė, dr. Sandra Krutulienė.

Darbo jėgos ypatumai pagyvenusių žmonių globos sektoriuje

Kas būdinga darbo jėgai pagyvenusių žmonių globos sektoriuje? Kokia yra darbo jėgos pagyvenusių žmonių globos sektoriaus struktūra? Kokios yra pagrindinės darbo sąlygų globose sektoriuje tendencijos? Kokia prognozuojama globos paslaugų pagyvenusiems ir neįgaliems asmenims plėtra? Būtent į šiuos klausimus trumpai atsakoma pirmoje leidinio apžvalgoje.

Profesijos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Globos sektoriaus darbuotojai yra labai heterogeniška grupė, o darbuotojų apibūdinimas skiriasi priklausomai nuo tokių veiksnių, kaip jų atliekamo darbo rūšis, kontekstas, kuriame atliekamas darbas, kvalifikacijos lygis, politinė aplinka ir kt. (ILO, 2018, p. 171).

Turinys

1 psl.

Darbo jėgos ypatumai pagyvenusių žmonių globos sektoriuje

5 psl.

Lietuvos jaunimo (18-29 metų) požiūris į darbą pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, lūkesčiai ir galimybės

7 psl.

Interviu su jaunais (iki 35 metų) asmenimis: kokybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas

8 psl.

Apibendrinimas

9 psl.

Cituojama literatūra

Remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau EBPO) apibrėžimu, pagyvenusių žmonių ilgalaikės priežiūros (angl. *long-term care*) darbuotojai yra asmenys, kurie teikia globos paslaugas gavėjų namuose arba ilgalaikės priežiūros institucijose (išskyrus ligonines). Ilgalaikės priežiūros darbuotojai apima dvi pagrindines profesines kategorijas: slaugytojus (angl. *nurses*) ir asmens priežiūros darbuotojus (angl. *personal care workers*) (OECD, 2020, p. 18). OECD (2020) duomenimis, virš 70 proc. ilgalaikės priežiūros darbuotojų 19-oje EBPO šalių sudaro asmens priežiūros darbuotojai. Apie 50 proc. slaugytojų ir asmens priežiūros darbuotojų dirba institucijose, o likusi dalis šių darbuotojų – paslaugų gavėjų namuose.

Vadovaujantis Lietuvos profesijų klasifikatoriumi, kuris remiasi Tarptautinės darbo organizacijos (toliau TDO) 2008 m. patvirtintu Tarptautiniu standartiniu profesijų klasifikatoriumi (ISCO-08), slaugytojai Lietuvoje priskiriami prie slaugos specialistų, kurie teikia ligų įveikimo, pagalbos, slaugos ir priežiūros paslaugas asmenims, kuriems reikia slaugos dėl senyvo amžiaus, traumų, ligų ar kitos fizinės ar psichinės negalios, ar potencialios rizikos sveikatai. Asmens priežiūros darbuotojai yra apibūdinami kaip darbuotojai, kurie slaugo, prižiūri vaikus, ligonius ir senyvo amžiaus asmenis, sveikstančius ligonius ar asmenis, turinčius negalia, ir jiems padeda sveikatos priežiūros ir globos įstai-gose. Slaugytojai ir asmens priežiūros dar-

buotojai yra dvi stambios profesinės kategorijos, o kalbant apie atskiras profesijas, tai pagyvenusių žmonių globos sektoriuje Lietuvoje dirba skirtingų profesijų atstovai, t. y. socialiniai darbuotojai, lankomosios priežiūros darbuotojai, bendrosios praktikos gydytojai, slaugytojai, psichologai ir kt.

Apmokama darbo jėga pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. TDO leidinyje sveikatos ir socialinio darbo sektorius yra įvardijamas pagrindiniu užimtumo šaltiniu. Šis sektorius apima 130,2 mln. darbo vietų visame pasaulyje, o tai sudaro 3,9 proc. viso pasaulio užimtumo. Taip pat minėtame leidinyje atkreipiamas dėmesys, kad sveikatos ir socialinio darbo sektoriuje darbą susiranda 7 proc. visų pasaulyje dirbančių moterų, palyginti su 2 proc. šiame sektoriuje dirbančių vyrų (ILO, 2018).

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kaip kito užimtųjų skaičius žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje ES-28 ir Lietuvoje 2010 – 2019 metų laikotarpiu.

Tiek Lietuvoje, tiek visoje ES dirbančiųjų žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje didžiąją dalį sudaro vidutinio ir vyresnio amžiaus moterys. Įdomu pastebėti, kad, pavyzdžiui, 2019 m. Lietuvoje daugiau kaip pusę minėtame sektoriuje dirbančiųjų sudarė 50+ metų amžiaus darbuotojai ir tai beveik 14 procentinių punktų viršijo ES vidurkį.

1 lentelė. Užimtųjų skaičius žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje ES-28 ir Lietuvoje, 2010-2019 m.

	2010	2012	2014	2016	2018	2019
	<i>Užimtųjų skaičius žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje (tūkst.)</i>					
ES-28	21,870.6	22,504.1	23,175.3	23,825.4	24,595.4	25,106.1
Lietuva	84,6	82,1	80,2	86,7	88,0	93,0
	<i>Dalis nuo visų užimtų žmonių (proc.)*</i>					
ES-28	10,3	10,6	10,9	10,9	11,0	11,1
Lietuva	6,9	6,6	6,2	6,6	6,6	7,0

*Apskaičiuota autorių, remiantis Eurostat

Kalbant apie užimtųjų žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje pasiskirstymą pagal veiklos tipą – stacionarinė ar nesusijusi su apgyvendinimu globos veikla, pastebima, kad ES-28 apie 20 proc. visų užimtųjų sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje dirba stacionarinės globos srityje ir apie 20 proc. – nesusijusioje su apgyvendinimu socialinio darbo veikloje. Lietuvoje užimtųjų pasiskirstymas minėtame sektoriuje nėra toks tolygus. Pavyzdžiui, 2019 m. dirbantys stacionarinės globos srityje Lietuvoje sudarė beveik 17 proc. visų užimtųjų žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje, o dirbantys nesusijusioje su apgyvendinimu socialinio darbo veikloje – beveik 9 proc. (Eurostat, 2020).

Neformali pagyvenusių žmonių globos sektoriaus darbo jėga. Europos Sąjungoje apie 80 proc. globos yra teikiama neformalių globėjų (Eurocarers, 2017). Angermann ir Eichhorst (2012) pastebėjimu, neformalios globos mastas yra didelis tiek tose šalyse, kur yra plačiai išplėtos formalios paslaugos, tiek tose, kur minėtos paslaugos mažiau išplėtos. Pavyzdžiui, Švedijoje 70 proc. visų 75+ metų pagyvenusių asmenų, gyvenančių namuose, yra globo-

jami šeimos narių. Italijoje du trečdaliai pagyvenusių asmenų, turinčių globos poreikį ir netgi esant didelei priklausomybei yra globojami šeimos, tuo tarpu tik 3 proc. pagyvenusių asmenų gauna stacionarias globos paslaugas. Vokietijoje apie 4,2 mln. žmonių yra neformalūs globėjai, palyginti su 214 tūkst. žmonių, dirbančių formaliais globos paslaugų teikėjais. Graikijoje skaičiuojama, kad nuo 2 iki 14 proc. visų globos poreikių patenkinama formalių paslaugų teikėjų, o likusius globos poreikius patenkina artimiausi šeimos nariai ir kiti neformalūs globėjai. Prancūzijoje yra priskaičiuojama apie 4 mln. neformalių globėjų, palyginti su 650 tūkst. asmenų, dirbančių formaliais globėjais (Triantafillou ir kt., 2010).

Neformali pagyvenusių asmenų globa yra plačiai paplitusi ir Lietuvoje. Eurobarometro duomenimis, 2011 m. Lietuvoje asmeniškai senyvą šeimos narį nuolatos ar dalį dienos nurodė prižiūrintys 14,7 proc. 15+ metų amžiaus gyventojų. Atlikti skaičiavimai taip pat rodo, kad senyvą šeimos narį prižiūrinčių gyventojų dalis didėja didėjant respondentų amžiui. Kaip antai, kad asmeniškai prižiūri senyvą šeimos narį nurodė 17,9 proc. 15–24 metų amžiaus gyventojų, 18,1 proc. – 35–44 metų am-

žiaus ir net 30,1 proc. – 45–54 metų amžiaus gyventojų (Junevičienė, 2020, p. 11). 2016 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro atliktos reprezentatyvios 50–65 metų amžiaus šalies gyventojų apklausos duomenimis, 20,7 proc. respondentų nurodė, kad per paskutinius 5 metus „prižiūrėjau / prižiūriu pagyvenusį asmenį savo namuose“, o 33,9 proc. respondentų – „kada nors susidūrė“ su pagyvenusio asmens savo namuose priežiūra (Žalimienė ir kt., 2017).

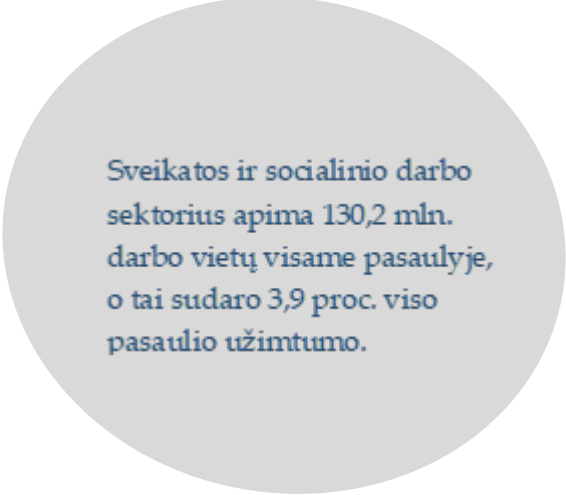
Pagyvenusių asmenų globėjų darbo sąlygos. Kalbant apie formalų globėjų darbo sąlygas socialinės globos sektoriuje, vienas iš dažniausiai aptariamų aspektų yra žemas darbo užmokestis. Apskaičiuota, kad nuo 9 iki 13 proc. su globa susijusių darbų mokamas atlyginimas yra mažesnis už šalies minimalų darbo užmokestį (ILO ir OECD, 2019).

Ilgalaikės globos sektoriuje yra gana paplitusios *nestandartinės užimtumo formos*. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje 2013–2014 m. pagal neterminuotas darbo sutartis dirbo apie 87 proc. visų tipų socialinės globos darbuotojų, likusieji dirbo pagal terminuotas darbo sutartis, buvo samdomi per įdarbinimo agentūras ir pan.; net 49 proc. iš globos namuose paslaugas suaugusiems teikiančių darbuotojų dirbo pagal „nulio valandų“ sutartis (Žalimienė ir kt., 2016).

Kalbant apie darbo sąlygas globos sektoriuje, dažnai pabrėžiama, kad šis sektorius pasižymi *dideliu darbo krūviu ir viršvalandinio darbu*, kurie neigiamai veikia darbuotojų gyvenimo kokybę ir sveikatą. Pavyzdžiui, Sjöberg ir kt. (2020) Šiaurės Norvegijoje atlikto tyrimo, kuriame dalyvavo priežiūros namuose darbuotojai, duomenimis, personalo, kuriam tenka didelis darbo krūvis, su sveikata susijusi gyvenimo

mo kokybė buvo statistiškai reikšmingai žemesnė nei personalo su normaliu darbo krūviu.

Kaip ir formalios globos, taip ir neforma-

Sveikatos ir socialinio darbo sektorius apima 130,2 mln. darbo vietų visame pasaulyje, o tai sudaro 3,9 proc. viso pasaulio užimtumo.

lios globos atveju, stresas yra nuolatinis globėjų atliekamo darbo palydovas. Neformalus pagyvenusius artimuosius namuose globojantieji skundžiasi tiek fizine, tiek psichologine sveikata, pripažįsta, kad jų veikla neatsiejama nuo emocinio ir psichologinio nuovargio, įtampos (Gevorgianienė ir Pilkytė, 2016; Junevičienė, 2020). Neformalių globėjų streso šaltiniu laikytinas ir poreikis derinti pagyvenusio artimojo globos namuose išsipareigojimus su dalyvavimu darbo rinkoje. Tyrimai rodo, kad darbo ir artimojo globos namuose derinimas kelia nemažai rūpesčių. Pavyzdžiui, neformalus globėjai ne tik susiduria su sunkumais ieškodami darbo (Neal ir Wagner, 2002), bet ir dėl prisiimtų artimųjų globos išsipareigojimų būna priversti anksčiau išeiti į pensiją (Dow ir Meyer, 2010).

Kokia prognozuojama globos paslaugų pagyvensiems ir neįgaliems asmenims plėtra? Jeigu 2016 metais 9,3 proc. Lietuvos gyventojų buvo potencialiai reikalingi paramos dėl senatvės ir neįgalumo, tai yra prognozuojama, kad 2030 ir 2050 metais jų

dalį sudarys atitinkamai 11 proc. ir 13,2 proc. 2019 metais 65 + amžiaus grupėje asmenų, kurie turi bent vieną sunkumą apsitarnaujant namų ūkyje, dalis Lietuvoje sudarė 38,3 proc. (tuo tarpu ES šalių vidurkis yra 27,3 proc. (ESPN Thematic Report, 2020)). Šie skaičiai leidžia teigti, kad bus reikalinga ir daugiau darbo jėgos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Be to, Lietuvoje poreikis papildomai darbo jėgai pagyvenusių ir neįgalių asmenų globos sektoriuje išaugs dėl neformalios globos prieinamumo mažėjimo, dėl besikeičiančių šeimos globos tradicijų, intensyvios jaunimo emigracijos, didelės dalies vienišų namų ūkių, moterų užimtumo didėjimo.

Pagyvenusių Lietuvos gyventojų lūkesčiai dėl pagalbos sulaukus senatvėje atspindi prioritetą neformaliai globai ir formaliai pagalbai namuose. Tai reiškia, kad šiame sektoriuje neformalus globėjai sudarys didelę, nors mažėjančią dėl emigracijos, globos teikėjų dalį, taip pat augs pagalbos namuose paslaugų teikėjų poreikis.

Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus infrastruktūros išvystymas Lietuvoje, ly-

ginant su ES vidurkiu, pagal paslaugų aprėptį (pagal visus pagrindinius socialinių paslaugų tipus), paslaugų finansavimo lygį yra gana žemas, todėl ateityje plečiant šių įstaigų tinklą, pvz., orientuojantis į ES vidutinius rodiklius, atitinkamai reikės gerokai daugiau darbo jėgos.

Globos sektoriaus skaitmenizavimas, IT plėtra jame viena vertus, atlaisvins dalį esamos darbo jėgos, kita vertus, sukurs poreikį kokybiškai naujoviškų darbo vietų pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, kūrimui.

Pagalbos pinigų plėtra Europos šalyse atspindi poreikį plėtoti didesnę įdarbinimo formų įvairovę, taip vadinamas nestandartines užimtumo formas (pvz., individualus paslaugų teikėjo įdarbinimas ir kt.). Lietuvoje tokia paslaugų organizacinių formų įvairovė nėra nusistovėjusi, tad ateityje, ją plėtojant, būtų sukurtos papildomos darbo vietos pagyvenusių asmenų globos sektoriuje. Naujų įdarbinimo modelių plėtra svarbi ir gerinant pagalbos namuose paslaugų prieinamumą bei kuriant pagalbos neformaliems globėjams sistemą (Blažienė ir Žalimienė, 2017).

Lietuvos jaunimo (18-29 metų) požiūris į darbą pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, lūkesčiai ir galimybės

OECD (2020) pastebi, kad gyventojų senėjimas pralenkia darbo jėgos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje augimą, todėl naujų darbuotojų, ypač jauno amžiaus, pritraukimas daugelyje šalių tampa vienu svarbiausiu iššūkiu siekiant patenkinti didėjančią globos poreikį. Bandant spręsti jaunimo pritraukimo į globos sektorių problemą, Montgomery ir kt. (2017) siūlo pirmiausia atsižvelgti ir įsigilinti į jaunų žmonių poreikius ir lūkesčius šiam darbui.

Ką Lietuvos jaunimas mano apie socialinių paslaugų vyresnio amžiaus asmenims poreikį? Kokie veiksniai galėtų paskatinti jaunimą rinktis dirbti pagyvenusių žmonių globos sektoriuje? Kokie aspektai geriausiai apibūdina darbą teikiant paslaugas pagyvenusiems žmonėms? Ar rūpestis pagyvenusiais ir globos poreikių turinčiais tėvais yra vaikų pareiga? Kiek jaunimui svarbus socialinis ir politinis įsitraukimas į visuomenę? Ar jauni bedarbiai norėtų pabandyti darbą pagyvenusių